

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра екології та ботаніки

«Затверджую»
Завідувач кафедри
екології та ботаніки

В.Г. Скляр
“ _____ ” _____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 10. - ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Спеціальність: *101 Екологія*

Факультет: *Агротехнологій та природокористування*

2019-2020 н. р.

Робоча програма з «**Природно-ресурсного потенціалу України**» для студентів спеціальності: 101 Екологія

Розробник: к. б. н., доцент кафедри екології та ботаніки
Скляр Ю.Л. _____

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри екології та ботаніки
Протокол від 8 квітня 2019 року № 14

Завідувач кафедри _____ **В.Г. Скляр**

Погоджено:

Декан факультету _____ **І.М. Коваленко**

Декан факультету _____ **І.М. Коваленко**

Методист навчального відділу _____ **Г.О. Бабошина**

Зареєстровано в електронній базі: дата: _____ 2019 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3,5	Галузь знань: <i>10 Природничі науки</i>	<i>Нормативна</i>	
Модулів – 2	Спеціальність: <i>101 Екологія</i>	Рік підготовки:	
Змістових модулів: 2		2019-2020-й	2019-2020-й
		Курс	
		1	1
		Семестр	
Загальна кількість годин - <i>105</i>		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента - 4		14 год.	8 год.
	Практичні, семінарські		
	30 год.	6 год.	
	Лабораторні		
	-	-	
	Самостійна робота		
	61 год.	91 год.	
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: <i>Залік</i>			

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання - 41,9/58,1 (44/61)

для заочної форми навчання – 13,3/ 86,7 (14/91)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: набуття майбутніми фахівцями знань про суть і цінність природних ресурсів як потенціалу соціально-економічного розвитку України та екологічні принципи їх розумного й невиснажливого використання задля збереження здорового довкілля в державі для теперішнього та майбутніх поколінь.

Завдання: засвоєння студентами знань про:

суть і зміст поняття природно-ресурсного потенціалу; мотивацію його дослідження й освоєння; мінерально-сировинні багатства України; формування сучасного клімату й кліматогенних ресурсів; рослинні ресурси; тваринний світ; земельно-ресурсний потенціал; моря, річки, внутрішні води; рекреаційні й людські ресурси; проблеми й перспективи раціонального використання ресурсного потенціалу України.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- ✓ структуру і значення природно-ресурсного потенціалу для
- ✓ екобезпечного розвитку держави;
- ✓ історичну мотивацію та віхи його дослідження й освоєння;
- ✓ мінерально-сировинні багатства України;
- ✓ природу формування сучасного клімату й кліматогенних ресурсів;
- ✓ багатство рослинних ресурсів і значення тваринного світу;
- ✓ земельно-ресурсний потенціал держави;
- ✓ потенціал морів, річок і ресурси внутрішніх вод;
- ✓ рекреаційний і людський потенціали;
- ✓ шляхи вирішення проблем і перспективи раціонального використання ресурсного потенціалу України;

вміти:

- ✓ розрізняти види ресурсів та аналізувати ресурсний потенціал регіонів і держави;
- ✓ аналізувати ретроспективу і перспективу динаміки природно-ресурсного потенціалу України;
- ✓ диференціювати ресурси на вичерпні й невичерпні, відновні та невідновні;
- ✓ прогнозувати можливі соціально-економічні проблеми та динаміку
- ✓ флори і фауни у зв'язку зі змінами зонального клімату;
- ✓ розробити екологічні заходи щодо охорони земельних і водних ресурсів;
- ✓ оцінити перспективу розвитку регіональних рекреаційних і стан
- ✓ людських ресурсів;
- ✓ застосовувати отримані знання для вироблення стратегії вирішення
- ✓ проблем збереження і раціонального використання ресурсного потенціалу України для її збалансованого розвитку.

3. Програма навчальної дисципліни
Затверджена Вченою радою СНАУ, 02.07. 2018 р., протокол №12

МОДУЛЬ 1. МІНЕРАЛЬНІ, КЛІМАТИЧНІ Й БІОТИЧНІ РЕСУРСИ
Змістовий модуль 1. Мінеральні, кліматичні й біотичні ресурси

1.1. Природно-ресурсний потенціал, його суть і структура. Історичні джерела знань про Україну

Поняття потенціалу. Структура природних ресурсів. Природні фактори. Природні умови. Геопросторове розташування і природні особливості теренів України. Історичний нарис розвитку досліджень українських земель. Першоджерела й етапи опису природних умов. Оцінювання природних ресурсів іноземними мандрівниками і вченими. Академія наук України і дослідження природи. Дослідницький внесок Наукового товариства ім. Шевченка. Повоєнний і сучасний періоди вивчення України. Історичні постаті і вчені-дослідники України.

1.2. Мінерально-сировинні ресурси

Основні віхи дочетвертинної геологічної історії. Генезис корисних копалин. Антропоген. Категорії й види корисних копалин. Надра і родовища. Кількість і потужність родовищ. Паливні корисні копалини. Кам'яне й буре вугілля. Горючі сланці. Торф. Нафта і газ. Рудні корисні копалини. Залізні руди. Марганцеві руди. Руди інших металів. Уранові руди. Родовища золота. Дорогоцінне і напівкоштовне каміння. Неметалеві корисні копалини. Каоліни, вогнетривкі глини, вапняки. Цегляна й черепична глина. Калійні солі. Кам'яні будівельні матеріали. Гіпс. Піски. Мінеральні води.

1.3. Формування сучасного клімату й кліматогенні ресурси

Палеогеографічні відомості про формування сучасного природного довкілля. Флуктуації клімату. Голоценовий період. Заселення українських земель. Рельєф і гіпсометричні особливості територій. Радіаційні й орографічні фактори клімату. Температурні показники. Зволоження. Опادي. Енергетичні кліматичні ресурси. Рекреаційні кліматичні ресурси. Агрокліматичні ресурси. Сума активних температур. Глобальні тенденції та коливання кліматичних показників в Україні. Регіональні зміни кліматичних ресурсів. Зміни кліматичних умов в Україні. Прогнозні сценарії змін клімату і соціально-економічні загрози.

1.4. Рослинні ресурси

Природне формування первинного рослинного покриву. Пізній голоцен. Антропогенні зміни рослинного покриву. Видове багатство рослинного світу. Лісові деревинні та недеревні ресурси. Українські Карпати. Гірський Крим. Значення лучної, степової і болотної рослинності. Охорона видів та рідкісних угруповань. Інтродуковані рослини. Культурні сорти. Рослинництво. Садівництво й виноградарство. Грибні ресурси лісів і грибівництво.

1.5. Тваринний світ

Природне формування багатства фауни України. Палеобіологічні

відомості про зміни фауни. Антропогенна трансформація фауністичних комплексів. Видове багатство. Зональність сучасної фауни України. Тваринний світ рівнинних та гірських лісів і Лісостепу. Фауна Степу. Фауна озер, рік. Морська фауна. Ресурси тваринного світу та його охорона. Мисливські й рибні ресурси. Бджільництво. Породи свійських тварин і галузі тваринництва. Зоогеографічне районування.

МОДУЛЬ 2. ЗЕМЕЛЬНІ, ВОДНІ, РЕКРЕАЦІЙНІ Й ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ

Змістовий модуль 2. Земельні, водні, рекреаційні й людські Ресурси

2.1. Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриття

Потенціал земельних ресурсів. Рівень освоєності земель. Розподіл земельно-ресурсного потенціалу. Забезпеченість населення земельними ресурсами в регіонах. Земельний кодекс України. Охорона земель і моніторинг ґрунтів. Всесвітня ґрунтова хартія. Основи світової ґрунтової політики. Завдання державного контролю за використанням та охороною земель. Кадастр, бонітування ґрунтів. Земельний кадастр. Класифікація земель. Класи земель.

Загальні риси ґрунтового покриття. Різноманіття ґрунтів. Ґрунти Українського Полісся. Дерново-підзолисті ґрунти. Ґрунти Лісостепу. Лісові й чорноземні ґрунти. Ґрунти степової зони. Степові чорноземи. Інтразональні типи і ґрунти гірських регіонів. Лучні, болотні й гірсько-лісові буроземні ґрунти. Ґрунтово-географічне районування.

2.2. Моря і річки: ресурси й екологічний стан

Загальне значення водних ресурсів. Морські і прісні води. Чорне море і його ресурси. Азовське море і його ресурси. Екологічна ситуація у морях України. Господарська роль річок. Екологічний стан річок. Водні ресурси великих рік. Дніпро. Дністер. Південний Буг. Сіверський Донець. Західний Буг. Прут. Прип'ять. Дунай. Водні ресурси малих річок.

2.3. Внутрішні води України й водний баланс

Озера й озера-лимани. Світязь і Шацькі озера. Придунайські озера-лимани. Сиваш. Гірські озера. Водосховища, ставки й канали. Дніпровський каскад водосховищ. Ставки, ставки-охолоджувачі. Магістральні канали. Підземні води та гідромінеральні ресурси. Ґрунтові води. Артезіанські джерела. Гідрогеологічні регіони. Гідромінеральні ресурси. Оцінювання водних ресурсів і водний баланс. Водні ресурси України. Показники водного балансу.

2.4. Рекреаційний потенціал регіонів і людські ресурси

Типи рекреаційних ресурсів. Природні рекреаційні ресурси. Історико-культурні рекреаційні ресурси. Соціально-економічні рекреаційні ресурси. Рекреаційні регіони України. Карпатський район. Передкарпатський район.

Рекреаційні ресурси Полісся. Південний рекреаційний район. Південний берег Криму. Рекреаційні ресурси Лісостепової зони. Оцінювання потенціалу регіонів рекреаційного й курортного значення. Перспектива рекреаційної галузі.

Людські ресурси – головне багатство країни. Демографічні процеси. Забезпеченість регіонів людськими ресурсами. Здоров'я населення. Освіченість населення. Людський потенціал. Стан довкілля регіонів і людські ресурси.

2.5. Раціональне використання ресурсного потенціалу й охорона довкілля

Історичний досвід експлуатації природних ресурсів. Пострадянський спадок проблем довкілля. Регіональні ознаки виснаження природно-ресурсного потенціалу. Сучасна переоцінка значення довкілля і природних ресурсів в Україні. Перспектива екобезпечного і збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу України. Євроінтеграція і природокористування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма					Заочна форма						
	Усь о- го	у тому числі					усього о	у тому числі				
		л	п	ла б	ін д	с.р .		л	п	ла б	ін д	с. р.
МОДУЛЬ 1												
Змістовий модуль 1. Мінеральні, кліматичні й біотичні ресурси												
Тема 1. Природно-ресурсний потенціал, його суть і структура. Історичні джерела знань про Україну	6					6	9					9
Тема 2. Мінерально-сировинні ресурси	18	4	8			6	13	2	2			9
Тема 3. Формування сучасного клімату й кліматогенні ресурси	12	2	4			6	11	2				9
Тема 4. Рослинні ресурси	8		2			6	11		1			10

Тема 5. Тваринний світ	8		2		6	11		1			10
Разом за змістовим модулем 1	52	6	16		30	55	4	4			47
Разом за модулем 1	52	6	16		30	55	4	4			47
МОДУЛЬ 2											
Змістовий модуль 2. Земельні, водні, рекреаційні й людські Ресурси											
Тема 6. Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриву	12	2	4		6		2				9
Тема 7. Моря і річки: ресурси й екологічний стан	7		2		5		1	2			8
Тема 8. Внутрішні води України й водний баланс	11	2	4		5		1				8
Тема 9. Рекреаційний потенціал регіонів і людські ресурси	11	2	4		5						9
Тема 10. Раціональне використання ресурсного потенціалу й охорона	12	2			10						10
Разом за змістовим модулем 2	53	8	14		31	50	4	2			44
Разом за модулем 2	53	8	14		31	50	4	2			44
Усього годин	105	14	30		61	105	8	6			91

**5. Теми та план лекційних занять
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	<p>Лекція 1. Мінерально-сировинні ресурси України (частина 1)</p> <p>1. Загальна характеристика природних ресурсів та їх різновидів</p> <p>2. Особливості фізико-географічного розташування України</p> <p>3. Особливості геологічної та тектонічної будови України</p>	2
2	<p>Лекція 2. Мінерально-сировинні ресурси України (частина 2)</p> <p>1. Різноманітність мінерально-сировинних ресурсів України</p> <p>2. Основні родовища корисних копалин України</p>	2
3	<p>Лекція 3. Сучасний клімат й кліматогенні ресурси України</p> <p>1. Основні кліматотвірні чинники</p> <p>2. Сучасний стан клімату та кліматогенних ресурсів України</p>	2
4	<p>Лекція 4. Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриву України</p> <p>1. Основні ґрунтоутворюючі чинники та їхня взаємодія</p> <p>2. Сучасний стан та різноманітність ґрунтового покриву України</p>	2
5	<p>Лекція 5. Водно-ресурсний потенціал України</p> <p>1. Різноманітність морських гідрологічних об'єктів України</p> <p>2. Основні гідрологічні об'єкти суходолу</p>	2
6	<p>Лекція 6. Людські ресурси України</p> <p>1. Основні кількісні характеристики людських ресурсів України</p> <p>2. Основні якісні характеристики людських ресурсів України</p>	2
7	<p>Лекція 7. Охорона та раціональне використання ресурсного потенціалу України</p> <p>1. Актуальні питання охорони та раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів</p> <p>2. Актуальні питання охорони та раціонального використання агрокліматичних ресурсів</p>	2

	3. Актуальні питання охорони та раціонального використання біотичних ресурсів	
	Разом	14

**5. Теми та план лекційних занять
(для заочної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Лекція 1. Мінерально-сировинні ресурси України 1. 1. Загальна характеристика природних ресурсів та їх різновидів 2. Особливості фізико-географічного розташування України 3. Особливості геологічної та тектонічної будови України	2
2	Лекція 2. Сучасний клімат й кліматогенні ресурси України 1. Основні кліматотвірні чинники 2. Сучасний стан клімату та кліматогенних ресурсів України	2
3	Лекція 3. Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриву України 1. Основні ґрунтоутворюючі чинники та їхня взаємодія 2. Сучасний стан та різноманітність ґрунтового покриву України	2
4	Лекція 4. Водно-ресурсний потенціал України 1. Різноманітність морських гідрологічних об'єктів України 2. Основні гідрологічні об'єкти суходолу	2
	Разом	8

**6. Теми практичних занять
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Дослідження геологічної історії Землі й добір видів корисних копалин, відповідно до їх утворення у певні геологічні епохи.	4
2	Вивчення родовища і корисних копалин у різних регіонах України	4
3	Дослідження й порівняння кліматичних умов України.	4
4	Аналіз стану флористичного та фауністичного багатства	4

	України	
5	Вивчення стану різних типів ґрунтів у фізико-географічних зонах України	4
6	Дослідження водних ресурсів України, оцінювання їхнього екологічного стану	6
7	Дослідження фізико-географічних та історико-культурних умов розвитку рекреації в регіонах України	4
	Разом	30

**6. Теми практичних занять
(для заочної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Вивчення родовища і корисних копалин у різних регіонах України	2
2	Аналіз стану флористичного та фауністичного багатства України	2
3	Дослідження водних ресурсів України, оцінювання їхнього екологічного стану	2
	Разом	6

**7. Самостійна робота
(для денної форми навчання)**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Природно-ресурсний потенціал, його суть і структура. Історичні джерела знань про Україну	6
2	Мінерально-сировинні ресурси	6
3	Формування сучасного клімату й кліматогенні ресурси	6
4	Рослинні ресурси	6
5	Тваринний світ	6
6	Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриву	6
7	Моря і річки: ресурси й екологічний стан	5
8	Внутрішні води України й водний баланс	5
9	Рекреаційний потенціал регіонів і людські ресурси	5
10	Рациональне використання ресурсного потенціалу й охорона	10
	Разом	61

7. Самостійна робота (для заочної форми навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Природно-ресурсний потенціал, його суть і структура. Історичні джерела знань про Україну	9
2	Мінерально-сировинні ресурси	9
3	Формування сучасного клімату й кліматогенні ресурси	9
4	Рослинні ресурси	10
5	Тваринний світ	10
6	Земельно-ресурсний потенціал і різноманіття ґрунтового покриву	9
7	Моря і річки: ресурси й екологічний стан	8
8	Внутрішні води України й водний баланс	8
9	Рекреаційний потенціал регіонів і людські ресурси	9
10	Раціональне використання ресурсного потенціалу й охорона	10
	Разом	91

11. Методи навчання

Словесні: розповідь, пояснення, бесіда, лекція, інструктаж, робота з книгою.

Наочні: демонстрація, ілюстрація, спостереження.

Практичні: практична робота, вправа.

12. Методи контролю

1. Рейтинговий контроль за 100-бальною шкалою оцінювання ЄКТС
2. Проведення проміжного контролю протягом семестру (проміжна атестація)
3. Полікритеріальна оцінка поточної роботи студентів:
 - рівень знань, продемонстрований на лабораторних, практичних та семінарських заняттях;
 - активність під час обговорення питань, що винесені на заняття;
 - результати виконання та захисту лабораторних робіт;
 - самостійне опрацювання теми в цілому чи окремих питань;
 - виконання аналітично-розрахункових завдань;
 - письмові завдання при проведенні контрольних робіт;
 - написання рефератів;
 - результати тестування.
4. Пряме врахування у підсумковій оцінці виконання студентом певного індивідуального завдання.

**13. Розподіл балів, які отримують студенти
(для денної форми навчання)**

Поточне тестування та самостійна робота										СРС	Разом за модулі та СРС	Атес-тація	Сума
Модуль 1 0-35 балів					Модуль 2 0– 35 балів								
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	15	85 (70+15)	15	100
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7				

13. Розподіл балів, які отримують студенти (заочна форма навчання)

Поточне тестування та самостійна робота										СРС	Разом за модулі та СРС	Сума
Модуль 1 0-35 балів					Модуль 2 0–35 балів							
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	30	100 (70+30)	100
7	7	7	7	7	7	7	7	7	7			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література

Базова

1. Заставний Ф. Україна. Природа, населення, економіка / Ф. Заставний. – Львів : Априорі, 2011. – 504 с.
2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підруч. /В. П. Руденко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 568 с.
3. Гавриленко О. П. Екогеографія України : навч. посіб. / О. П. Гавриленко. – К. : Знання, 2013. – 646 с.
4. Екологічна енциклопедія: у 3 т. // [гол. ред. А.В. Толстоухов]. – К. : ТОВ "Центр екол. осв. та інф."
 - Т. 1. – 2006. – 432 с.;
 - Т. 2. – 2007. – 416 с.;
 - Т. 3. – 2008. – 472 с.
5. Голубець М. А. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / [Голубець М. А., Гнатів П. С., Козловський М. П. та ін.]. – Львів : Поллі, 2013. – 288 с.
6. Гнатів П. С. Теорія систем і системний аналіз в екології: навч. посіб. / П. С. Гнатів, П. Р. Хірівський. – Львів: вид-во "Камула", 2018. – 204 с.
7. Снітинський В. В. Екотоксикологія / [Снітинський В. В., Хірівський П. Р., Гнатів П. С. та ін.]. – Херсон : Олді-плюс, 2011. – 330 с.
8. Снітинський В. В. Ґрунтознавство з основами агрохімії та геоботаніки: навч. посіб. / В. В. Снітинський, В. Ф. Якобенчук. – Львів : Аверс, 2015. – 312 с.
9. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст / Т.Ю. Туниця. – К. : Знання, 2014. – 300 с.

Додаткова

1. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект) ; за ред. Л. Г. Руденка. – К. : Академперіодика, 2005. – 320 с.
2. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: тестові завдання / Руденко В. П. – Чернівці : Рута, 2007. – 36 с.
3. Руденко В. П. Український природно-ресурсний потенціал: Серія оцінкових картосхем / Руденко В. П. – Чернівці : Рута, 2005. – Ч.3. 2005. – 248 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ ; за ред. Я. П. Дідуга. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
5. Червона книга України. Тваринний світ ; за ред. І. А. Кімова. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
6. Антропогенные изменения климата ; под ред. М.И. Будыко, Ю.А. Израэля. – Л. : Гидрометеиздат, 1987. – 405 с.
7. Глобальные и региональные изменения климата и их природные и социально-экономические последствия ; под ред. В. Котлякова. – М. : Геос. – 2000. – 262 с.
8. Гнатів П. С. Динаміка біотичної різноманітності та сучасні загрози довкіллю: Україна і світовий досвід // Наукові праці ЛАНУ. – Львів : РВВ НЛТУ України, 2008. – Вип. 6. – С.125 – 128. [Електронний ресурс] – Режим

доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Nplanu/2008_6/LAN_6_Hnativ.pdf.

9. Гнатів П. С. Ресурси природних вод північно-східного макросхилу Українських Карпат та їх екологічний стан / Гнатів П.С., Крок Б.О., Гринчак М.М. // Ресурси природних вод Карпатського регіону. – Львів : ЛЦНТЕІ, 2002. – С.43–46.
10. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін.]. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.
11. Кіпчак Ф. Депресивні регіони України: екологічна компонента : монограф. / Ф. Кіпчак. – Львів, 2007. – 277 с.
12. Руденко В. П. Лісокористування в Україні: навч. посіб. / Руденко В.П., Швиденко А.Й., Гищук Р.М. – Чернівці : Рута, 2002. – 48 с.
13. Руденко В.П. Екологічні основи оптимізації природокористування / Руденко В.П., Швиденко А.Й., Євдокименко В.К. – К., 1999. – 200 с.
14. Розміщення продуктивних сил: навч. посіб. / Тарангул Л.Л., Горленко І.О., Євтушенко Г. І. – К., 2000. – 264 с.
15. Швиденко А.Й. Недеревні ресурси лісу: навч. посіб. / А.Й. Швиденко, О.М. Данілова. – Чернівці : Рута, 2002. – 110 с.

Інформаційні ресурси

1. Національний атлас України // [ред. Л. Руденко]. – К. : вид-во "Картографія", 2008. – 440 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/default.html>.
2. Гнатів П.С. Стан рослинного покриву і втрати екологічного потенціалу наземних екосистем у гірському регіоні Львівщини у зв'язку з їхніми середовищестабілізаційними функціями / П.С. Гнатів, М.М. Гринчак // Наук. вісн. Національного ун-ту біоресурсів і природокористування України. – К. : НУБіП України, 2009. – №135. – С.13–21. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnu/2009_135/gps.pdf.
3. Гнатів П.С. Генетичні ефекти трансформації довкілля / П.С. Гнатів, О.С. Нечай // Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Вип.9. Біол. науки. – 2009. – С.204–212. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/nvnu/biolog/2009_9/R5/Hnativ.pdf.